

1894

Inledning

I riksdagens andra kammare beslutades den 24 april att utreda arbetstidsfrågan. Liberalerna och särskilt Fridtjuv Berg spelade en viktig roll för detta beslut. Enligt Branting var detta en liten "framgång" för arbetarrörelsens krav om 8-timmarsdagen på 1 maj men steget till en regelrätt reform ansåg han fortfarande vara "långt". 8-timmarsdag förblev huvudkravet på majdemonstrationerna.

I England blev en 8-timmarsdag för gruvarbetare beslutad i parlamentet, enligt Branting trots att arbetarrörelsen ännu inte var starkt representerad men utövat inflytande på annat sätt och kunnat tilltvinga sig rättigheter. Den 30 april lade en kommitté i arbetarfrågor fram sina krav, med 8-timmarsdagen, arbetslöshet, sunda bostäder, pensionsförsäkring och det enligt Branting "märkligaste" kravet: de privatkapitalistiska företagens indragande under statens hand. England en lite överraskande förebild.

1. Majtalet

- Ort: Stockholm, Ladugårdsgärde, tredje talarstolen.
- Ämne: 8-timmarsdagen som arbetarefordran.
- Källa: Social-Demokraten 1894-05-04, s. 2, Demonstrationen.

Medborgare!

Sedan vi senast samlades för ett år sedan har den sak, för hvilken vi 1 maj demonstrera, gått framåt också i vårt land. Andra kammaren har nyss beslutat en utredning i ämnet, därmed öfvergifvande sitt förra föraktfulla afvisande af arbetarnes närmaste kraf. Och redan det förhållandet, att i dag för första gången medlemmar af andra kammaren tala vid en 1 maj-demonstration, vittnar om hur arbetarsaken vinner terräng.

Det vare fjärran från mig att vilja förringa betydelsen af denna framgång i riksdagen. Vi socialdemokrater uppskatta till fullo det betydliga och talangfulla arbete som särskilt vår vän hr Fridtjuv Berg där nedlagt till normalarbetsdagstankens fromma. Men jag måste lika fullt konstatera som ett faktum att mellan utredning och reform är steget långt och att vi måste i detta beslut mera se en eftergift, dikterad af en viss klok välvilja hos härskande, än något hvarför arbetarklassen kan tillräkna sitt eget uppträdande någon hufvudsaklig förtjänst.

Visserligen har det hvarje första maj demonstrerats på en del orter i vårt land, men ännu är det mycket långt ifrån att den svenska arbetareklassen öfver allt rört på sig

för åtta-timmars-dagen så som denna fordrans vikt kräfd och som den bort göra. Må vi då först och främst så begå denna demonstration, att vi lofva hvar andra att från i dag skall därmed bli annorlunda. Må krafvet på åtta timmars dag snart genljuda från alla arbetets härdar i detta land! Jag säger för min del uttryckligen 8-timmarsdag, ty om än det må medgifvas att ur enbart hygienisk synpunkt äfven en något längre arbetstid, för vissa yrken kan låta sig försvaras, så kräfva vi socialdemokrater åtta-timmars-dagen lika mycket ur social synpunkt, för att värka lindrande på den arbetslöshet, som förhärjar de borgerliga samhällena. Och därför, när en gång åtta timmars formeln skall aflösas af en ny, kommer denna att gälla icke en eftergift åt lång arbetstid, utan ett kraf på ännu längre gående förkortning. (Lifligt bifall).

Men som tänkande män må vi ej nöja oss med att blott konstatera att Sverges arbetare hittills icke rört sig nog för de 8 timmarne. Vi vilja forska något efter orsaken därtill, och då finna vi främst den politiska omyndighet, hvori nästan hela vår arbetarklass är fjättrad, då den saknar hvarje möjlighet att vid valurnan göra mot de härskande klasserna sin vilja gällande. Det är sant, att vi ha en särskild demonstrationsdag för den allmänna rösträtten, fastställd af den riksdag vi erkänna, af folkriksdagen, men så stora arbetarmassor som här äro samlade, böra aldrig komma samman utan att åter och åter upprepa för de ännu maktegende, att den allmänna rösträtten måste vi snart ha, eljest ämna vi söka taga den. Och då detta är första tillfället jag haft efter den socialdemokratiska partikongressen i Göteborg att tala till en så stor mängd af Stockholms arbetare vill jag framhålla, att där enhälligt uttalades, att nu var tiden inne att kasta ut bland massorna den lösen, att göres icke vid 1896 års riksdag ett rösträttsanbud, som af oss kan accepteras, så skola vi alla med förenade krafter tillgripa skarpare vapen än vi hittills gjort, för att tvinga fram vår goda rätt. (Starkt bifall).

Man behöfver emellertid alls icke tro att lagstadgad åtta timmars dag måste alltid vänta tills arbetarklassens både rättigheter och upplysning hunnit så långt, att den kan sända ett mycket stort antal egna representanter till riksdagen. Det land, som nu går i spetsen på de sociala reformernas väg, medan i kontinentens storstater arbetarkrafven hållas nere med makt – så länge det går, jag menar England, har nyss gifvit oss exempel på hur arbetare med klokt begagnande af ställningen kunna tilltvinga sig värdefulla eftergifter. Parlamentet har i dagarne antagit lagstadgad åtta-timmars-dag för grufarbetare, och därmed har själfva Manchesterdömets hemland skjutit en dugtig [duktig] bresch i den fria utsugningsrätt, som kapitalets män hålla för frihet. Hur har detta resultat vunnits?

Arbetarombuden i Englands parlament äro ännu icke så många, men arbetarne ha i en mängd valkretsar hållit tungan på vågen mellan eljest mera konservativa och mera liberala kandidater, och de ha därmed tvungit de borgerliga politikerna af båda lägren att i stora skaror förbinda sig till att rösta för denna åtta-timmarsdag. Äfven

Sverges arbetare böra kunna vida mer än hittills göra valskärselden het för en mängd kandidater, som icke vilja bekänna kort i normalarbetsdagsfrågan. Det bör för öfrigt, på tal om de engelska grufarbetarnes seger, icke förgätas att Englands nuvarande statsminister gjorde hvad som aldrig skulle falla en svensk minister in. När grufbaronerna, rikt och fint och mäktigt folk alle sammans, kommo till honom och jämrade att kolindustrien skulle gå under, om åtta-timmars-dagen blefve lag, svarade lord Rosebery icke som här: ja, ni ha, förstås rätt, mine herrar, och regeringen skall vara edra kapitalistinträssens verkställande utskott! Nej, han genmålde, att alldeles så där hade de och deras klassbröder alltid jämrat vid hvarje viktig reform i arbetarinträse, men de hade aldrig varit sannspådda, och han tillade, att den förvånande snabba tillväxten i internationell anda bland arbetarne gjorde det troligt, att konkurrentstaterna snart skulle följa Englands exempel. Det är annan klarsynthet för tidstecknen än här hemma.

Liksom enkom till 1 maj kom i går, också från London, en annan viktig nyhet: innehållet af det utfallande, hvarom arbetarrepresentanterna i en kunglig engelsk komité för arbetarfrågor förenat sig. Det var fem punkter, och främst stod normalarbetsdagen, det vill i England säga lagstadgad 8-timmarsdag. Följde så krafvet verksamma åtgärder mot arbetslösheten. Må det tillåtas mig att, med hänsyn särskilt till dem, som följa den svartkantade fanan där borta, dröja ett ögonblick vid den punkten! Nu på våren i sol och grönskande natur, kan nog mången för en stund glömma mörka vinterminnen, hur ensamt här i Stockholm hundraden och tusenden oförvitliga och arbetsamma medborgare hänvisades till umbäranden och elände, medan myndigheterna sutto med armarna i kors eller sökte afspisa med svältaflönad makaknackning, och detta oaktat de arbetslösa visade en mönstergill hållning, som icke gaf lurande fiender någon förevändning att hugga in vare sig i prässen eller mera materiel[l]t. Men jag tror, att ett flertal här ändå har en känsla af att det är nödvändigt att väl begagna den för arbetarne något bättre årstid som förestår till att så stärka organisationen, att när nästa vinter nalkas, de måtte kunna tala med större eftertryck till de styrande. Och det bör vara sagdt, att de styrande som icke taga arbetslöshetsfrågan så allvarligt som den förtjänar, dem borde sannerligen det nuvarande öfverklassamhället ju förr dess hållre, om det vill lefva, eller rättare om det skall kunna påräkna en någorlunda passande hädanfärd, göra sig kvitt. Ty arbetslöshetsfrågan har den grundskillnaden mot andra, äfven mycket trängande arbetarfrågor, att för dem kan det förhandlas och utredas, men de arbetslösa *kunna icke vänta*. God vilja måste visas genast, vid risk att förtviflan anvisar de svältande utvägar. Och inför så allvarliga frågor här svenska folket till ledare lilliput statsmän, som vandra kring i blindo i det historiska "mjöldammet", en dag räkna att allt går i hop, dagen därpå se i en tidningsartikel att det blir 4 millioners brist, tredje dagen bagatellisera bristen, fjärde åter finna den betänklig och i denna stund löpa om hvar

andra som yra höns och icke veta själfva mera än hvem som hälst af er här vet hvad de egentligen vilja taga sig till. (Stark[t] bifall). Man känner nästan intet om den verkliga arten af det s.k. "arbetarkorståg", som i denna stund drager fram öfver Amerika, men ett vet man, att Amerikas arbetslösa högt yrka på förbud mot vidare invandring. Tänk om denna säkerhetsventil mot det europeiska missnöjet efter några år blir stängd, hur länge tror man sedan det går att fortsätta i de gamla hjulspåren, litande på polisen och ytterst på magasinsgevären? Det vore väl om de makthafvande dock ville i sitt eget intresse stanna något inför arbetslöshetsfrågan och icke allt för lättvindligt slå bort den icke hotande, men varnande röst som i dag därom höjts.

Efter arbetslösheten kom på det engelska programmet fordran på sunnda bostäder och på ålderdomsförsäkring. Men sist kom det märkligaste: de privatkapitalistiska företagens indragande under statens hand. Det är kungliga komitéledamöter som så i England hissa socialismens fana ren; det går fort i dessa dagar för Englands arbetare att rycka teoretiskt i nivå med sina fastlandsbröder. Denna komiténs slutpunkt är äfven vår. Också för oss står normalarbetsdagen icke förnämligast som en humanitetsåtgärd, hvilken skall ge världen en något bättre situerad arbetarklass, som fortfarande frambringar rikedomar åt andra. Vi socialdemokrater se den icke som en avslutningspunkt, utan som inkörsporten till det socialdemokratiska samhälle, som vi med utvecklingens hjälp vilja bygga i det gamlas ställe. Väl är denna demonstration icke enbart socialistisk, men till alla meningsfränder riktade talaren dock till slut en maning att ur sådan synpunkt höja ett lefve för åtta-timmars-dagen som arbetarfordran.

2. Artikel

- Ämne: Första-maj-tankar.
- Källa: Social-Demokratens 1:a maj-nummer 1894, s. 2.

Erfarenhet och eftertanke lära öfverensstämmande, att där arbetareklassen förmått höja sig till en kortare arbetstids fördelaktigare ställning, har också härmed följt högre lön. De mäst förslafvade äro de uslast betalade. Intet är dåraktigare än att arbetaren själf häjdlöst förlänger arbetstiden, i hopp att genom denna tjänstvillighet så att säga lura af kapitalet flera timpänningar. En sjunkande timpänning och eländig daglön blir hans hela vinst på sådan själfmördande underkastelse.

Låt oss se litet närmare i ett par riktningar på den förkortade arbetstidens följder i samhället. Arbetaren, som slutar sitt dagsverk tidigare, får nya lefnadsbehof. Detta är så påtagligt att det just ger själfva förklaringen, hvarför högre löner måste gå hand i hand med kortare arbetstid, och på detta faktum söka också normalarbetsdagens motståndare under sitt återtåg anordna ett litet bakhåll, hvarifrån de slunga ut sitt

kända: fritiden komma de sluskarna förstås att tillbringa på krogen! Vi som veta att samma i dubbel mening inträsserade oro för fritidens rätta bruk regelbundet anförts mot hvarje steg framåt till mänskligare arbetsvillkor, som tagits under senaste halfva århundrade, och som också veta att hvarje sådant steg dock faktiskt fört släktet uppåt, icke nedåt, vi önska i stället med Lassalle att också vårt lands arbetare en gång måtte lägga bort sin "fördömda brist på behof", och vi instämna gärna med Heidenstam då han i en af sina hymner till lifsglädjens pris ställer fram för oss Diogenes med tunnan - han som var så vis att han försmådde lifvets nöjen - såsom "världens lättsinnigaste man".

Nej, det förhåller sig nog så som en kunglig komité för arbetarefrågor i Canada skref 1889, att talrika personer, hvilka den hört, "voro fast öfvertygade om att den öfveransträngde arbetaren är mera böjd att söka förnyelse af sina krafter i en rusgifvande dryck än den som slutar sitt arbete innan hans krafter äro uttömda". En förbrukningsartikel, som däremot får betydligt ökad åtgång, blir hvad på vårt språk kallas "hälgdagskläder" som motsats till arbetsdräkt. Själva ordet skvallrar här om socialt elände, som ej tillåtit det arbetande folket att annat än vid det protestantiska kyrkoårets tunnsådda högtidsfäster kläda sig som öfverklassen gör i hvardagslag. Genomför i stället en arbetstid t.ex. sådan som nyss införts för de 11,100 arbetare, som äro sysselsatta i det engelska krigsministeriets värkstäder i Woolwich: måndag - fredag kl. 8 f.m. - 1 e.m., samt 2-5.40 e.m., lördag 8 f.m. - 12.40 middagen, summa 48 timmar i veckan. Då blir det ofta under veckan behof att vara klädd "som annat folk", en sak som visst icke är likgiltig, ty det höjer arbetarklassens likställighetskänsla och därmed dess likställighetsanspråk med samhällets hittillsvarande herrar. Se här ett litet karaktäristiskt exempel: när gasvärksarbetarne i östra London år 1889 drifvit igenom åtta-timmarsdag, lade deras fackförenings sekreterare märke till, att en mängd af dem togo utifrån pantlånarne de fina svarta kläder de skaffat sig till sitt bröllop, men som de sedan just inte haft mycken användning för med 12-timmars arbetsdag.

Men naturligtvis är det inte bara i kläderna det blir förändring med kortare arbetsdag. Folk som får tillfälle att komma ut något, stänger sig förvisso inte inne i samma trånga enahanda som förr. Omnibusar, spårvagnar, ångbåtar och järnvägståg bli fyllda, teatrar - och musiksalar både de allvarligare och de mera gladlynta - få ny publik, hvilket de alla väl behöfva för att få en motvikt mot smakens förskämning genom det tanke- och känslotomma grilljanne-elementets öfvervikt, och föreläsningssalarna, som redan nu så väsentligen befolkats af bildningssökande arbetare, se nya skaror komma till sig, läslusten stiger - men hvarför räkna upp hela denna själfklara lista? Det är gifvet att hela det arbetande samhällets lif i alla riktningar får en rikare och mångsidigare prägel, men detta betyder i sin tur ur ekonomisk synpunkt, att de arbetande klasserna komma att utgöra en bättre

marknad än förr för hvad de själva frambringa. Denna marknad är bättre ej blott genom sin större jämnhet, då ju gifvetvis millionernas behof är mera konstant än de förmögna tusentalens med modet vexlande nycker. Den är bättre äfven så till vida, att den är direkt större än nu. Vi sågo hur behofven måste med kortare arbetsdag växa för alla, som efter att förut ha haft längre släp, nu komma i åtnjutande af förkortning. Men därtill kommer också en hel del behof på människovärdigt lif, som nu först kunna tillfredsställas alls. Det är visst och riktigt att inom en mängd produktionsgrenar, särskilt där arbetet gäller flink passning på maskiner, en åttatimmarsdag gör arbetet mera intensivt än nu och därigenom gör det möjligt att få fram samma produktmassa på den kortare tiden som på den längre. Där ger alltså åtta-timmars-dagen icke plats för en enda man af den industriella reservarmén; den förbättrar de redan sysselsattas ställning, och det är vackert så. Men i andra arbetsgrenar, t.ex. det dagligen allt vidlyftigare kommunikationsväsendet, måste en åttatimmars-dag skapa talrika nya platser, d.v.s. rycka talrika offer för den tvungna arbetslöshet som är vår anarkiska produktionsordnings värsta förbannelse, upp till en ställning där de kunna börja lefva igen; med andra ord, från att bokstafligen nödgas hämta sina knappa smulor ur samhällsrikedomens affall bli de folk, på hvilka produktionen kan räkna för en regelbunden förbrukning.

Och på förbrukningen kommer ju det hela ytterst an: "Konsumtionen är produktionens krona", skref den engelske tänkaren Iohn Ruskin redan för en mansålder sedan. Hvarför frambringas allt som hör till lifvets uppehälle och njutning, om icke för att förbrukas? Det är blott emedan vår industriella organisation är grundad på systemet att betala löner för utfört arbete, som vi fått den uppfattningen, att det väsentliga är att det blir arbete utträttat. Det väsentliga är tvärtom aktiv förbrukning, både för sin egen skull och därför att detta förutsätter aktivt arbete. Ett samhälle som förbrukar litet är redan som sådant ett fattigt samhälle, äfven om det skulle spara ihop en del. En hinduisk kuli är nöjd med att bo i en lerhydda, sitta på golfvet och äta sitt ris med fingrarna. Han får i lön vid pass 14 öre om dagen. Så fattig en engelsk jordbruksarbetare är, så håller han dock lyckligtvis på trägolf i sin stuga och rappade väggar med tapeter på; han vill ha stolar och bord; knifvar och gafflar; och ordentligt med kläder på kroppen. Också har han tio gånger så hög lön som en kuli. En arbetare i Australien, eller före den nu rasande krisen, i Amerika håller i sin tur på en betydligt högre lefnadsställning, och få också betydligt högre lön. Kan man nu ställa så till, att den engelska eller svenska daglönaren drifves att afgjort och utan återfall höja sina anspråk på lifvet upp mot hvad som är fallet t.ex. i "arbetarens världsdel", Australien, så kan detta nog minska en del godsägares eller fabrikörers årsinkomster ned mot rimliga gränser, men vårt samhälles välstånd vore naturligtvis ändå kolossalt ökat. Just i sådan riktning är åtta-timmars-dagen en sporre som känns!

Eller en annan synpunkt, särskilt "tidsenlig" i den återuppståndna protektionismens tidevarf, då ögonmärket är att nation mot nation står så gyn[n]samt rustad som möjligt också på arbetets valplats. Där icke tullagstiftningen alldeles ohöjlt är det samma som monopol för att rikta några enskilda bland kapitalets stormän, heter det ju att den afser utjämning af konkurrensvilkoren, det egna landets ställande på lika fot med utlandets gyn[n]sammare produktionsförutsättningar. Godt! När då t.ex. det amerikanska, engelska och tyska etablissementet för tillverkning af lantbruksmaskiner täfla på svenska marknaden med de svenska värkstäderna, och regulatorn-tulltaxan jämnat de företräden de förra kunna ha i sin större tillverkningskala, billigare kol o.s.v., som de alltjämt sjunkande, transportkostnaderna icke förslogo att uppväga – står sedan vågskålen fullkomligt jämt? Nej, den måste då, just på grund af de andra konkurrensvil[l]korens likställande, sjunka till fördel för *den* nation, som besitter de skickligaste och raskaste arbetarne. Hvad man kallat "den personliga faktorn" kommer då fram på ett afgörande vis, och då lär handgriplig erfarenhet, att den nation, som sörjer för att ha uthvilade, välnärda och intelligenta arbetare, den är på rätta vägen, medan öfveransträngda, utsläpade och förslöade arbetares produkter gärna bära i sin underlägsenhet stämpeln af det sociala elände, som omgaf deras vagg.

Hvarje ny första maj ställer den civiliserade världens statsmän och partiledare allt skarpare inför frågan, om de vilja förstå sin tids tecken eller ej, om de vilja göra sitt till för att hjälpa det arbetande folket, som ju dock påtagligen är framtidens härskare, upp ur ohäjdad utsugnings elände, fram till en lagvårdad mänsklig arbetstid, som sätter det i stånd att ordentligt sköta den viktigaste delen af uppfostringsproblemet: folkets själfuppfostran till fullmyndiga samhällsmedlemmar. Naturligtvis går vår tanke icke till hr Boström och kolleger, då vi tala om statsmän; deras sociala reformer stanna visst vid flaggstänger, svenska flaggstänger, på folkskolehusen, att användas vid någon nybakad "nationaldag". Men i England sitter nu på premiärministerstolen förre ordföranden i Londons grefskapsråd, som inom sitt område genomfört åttatimmars-dagen, gjort slut på ackordsutsugningen och erkänt fackföreningarnas minimilöner; i Schweiz går folket till allmän omröstning om garanterad "rätt till arbete", som det traditionella, fast icke fullt exakta uttrycket lyder; i Belgien träda med goda utsikter inför den nyeröfrade allmänna rösträttens högsta domstol dels det socialdemokratiska arbetarepartiet, dels det i socialistisk riktning nyreformerade framstegspartiet, båda beslutna att med enade krafter drifva det idoga arbetarelandet in på en hastig och grundlig socialreforms banor; i Tyskland och Frankrike slutligen, militärstaterna, där det beståendes motståndskrafter äro samlade och onaturligt stegrade, reser sig utan förmedlande bryggor allt mera hotande en målmedveten

arbetareklass. Hvert vi se, stärkes arbetarelägret, där det ej rent af slås upp på
nyeröfrad mark för hvarje nytt år.

Svenske arbetare, in i leden! Äfven här fin[n]s segrar att vinna, en bättre ställning
att eröfra och värja för Eder själfva och för Edra barn!

Hj. B-g.